

Оксана Салата (Київ)

Доля кримських татар у національній політиці СРСР та Німеччини в період Великої Вітчизняної війни

З приходом до влади в Росії більшовики свідомо віддали забуттю колишні теоретичні установки з національного питання і вирішували його з класових позицій, цілком ігноруючи загальнолюдські цінності і національні інтереси окремих націй і народностей.

Сутність національного питання стосовно Кримської АРСР полягала насамперед у здійсненні коренізації органів влади, засобів масової інформації, культпросвітніх установ, переведення їх діловодства на татарську мову.

Політичні процеси проти «буржуазних націоналістів», що стали в СРСР масовим явищем у 30-х роках, прокотилися й по Криму. Потім колективізація з десятками тисяч виселених «кулаків», цілеспрямоване знищення інтелігенції.

Земельні, економічні конфлікти переростали в національні. Завзятість владних структур у проведенні переселенської політики породжувала безліч нових проблем у сфері міжнаціональних відносин у республіці. Одним з наслідків адміністративного підходу до вирішення єврейського питання став прояв антисемітських настроїв у Криму.

Дуже складно розвивалися відносини між владними структурами Криму, татарським і німецьким населенням республіки у 1930-ті роки. Тоді як представники татарської опозиції вимагали продовження коренізації та посилення її темпів, кримські німці, за прикладом татар, також почали заявляти про свої претензії на національне самовизначення, домагатися створення на півночі Криму німецької автономії. Заходи влади щодо нового землеустрою на селі призвели до того, що німці й «інші» малі нацменшини втратили частину своїх земель, представники інших етнічних груп – збільшили свої наділи.

Наприкінці 1920-х та у 1930-х роках влада широко використовувала для подолання негативних тенденцій у розв'язанні національного питання командно-адміністративні методи: позбавлення виборчих прав, виселення за межі Криму, судові процеси. Такий поворот у національній політиці не міг дістати підтримки серед національних меншин. З початком Великої Вітчизняної війни протести та незадоволення політикою Радянської влади призвели до того, що найактивніша частина кримських татар пішла на співпрацю з німецькими окупантами.

На початку 1941 р. у Берліні розглядалися плани використання пан-тюркської ідеології для об'єднання «тюрко-татарських» народів СРСР під німецькими прапорами в можливому військовому конфлікті із СРСР.

Важливим елементом у координації роботи верховного командування Вермахту, МЗС і репресивних структур щодо залучення кримських татар до антирадянської боротьби стало створення представництва Міністерства закордонних справ при штабі 11-ї Армії в Криму.

Робота вербувальних комісій завершилася в лютому 1942 р. Завдяки їх успішній роботі в 203 населених пунктах було зараховано до татарських добровольчих формувань близько 6000 чоловік і в 5 таборах для військовополонених – близько 4000 чоловік; всього близько 10 000 добровольців. До 29 січня 1942 р. до німецької армії рекрутувало 8684 кримських татар.

У липні 1942 р. німецьке керівництво остаточно відмовилося від плану надання кримським татарам самоврядування. 27 липня у ставці «Вєрвольф» під час вечері з постійним представником МЗС бригадефюрером В. Хевелем А. Гітлер заявив про своє бажання «очистити» Крим.

Небажання турецького керівництва вступити у війну на стороні Німеччини стало приводом для припинення обговорення питань про майбутній статус тюркських народів, що проживали на окупованих територіях Радянського Союзу. На кримських татар перестали дивитися як на сполучну ланку в германо-турецьких відносинах.

Таким чином, німецька політика стосовно кримських татар будувалася на розумінні необхідності залучення їх до антирадянської боротьби і спроб прихилити Туреччину на свій бік у питанні входження у війну на боці країн Осі.

Наведені факти дають змогу зробити висновок про те, що Радянська влада не займалася національним питанням у Кримській АРСР. У зв'язку з цим у сфері міжнаціональних відносин проблем стало ще більше і вони ускладнювали і без того складну суспільно-політичну ситуацію в Республіці. Наслідком такої політики й стала співпраця певної частини кримських татар з німецькою окупаційною владою.

Німецька окупаційна влада, у свою чергу, також під приводом вирі-

шення національного питання кримських татар намагалася використати їх якомога ефективніше у боротьбі проти СРСР.

Незаконна депортація кримських татар та інших національних меншин за межі Криму у 1941 та 1944 рр. призвела до нових проблем та протиріч, які не вирішені й сьогодні.

Віталій Стецкевич (Кривий Ріг)

Румунізація – домінанта національної політики Бухаресту на українських землях (1941–1944)

Уже влітку 1941 р. румунська окупаційна влада в Трансністрії і Північній Буковині розпочала активне «освоєння» українських земель. При цьому йшлося не лише про розбудову «Великої Румунії» (аж до воріт Азії!), насадження «румунських порядків», створення адміністративного апарату та «простору безпеки» або економічне визискування краю. Особливе місце в діях окупантів посіла й національна політика, стрижнем якої був курс на румунізацію всього життя. По суті це було продовження етнополітики, запроваджені Бухарестом ще в 1920–1930-х рр. у Придунайському краї, на Північній Буковині і в Молдові; її кінцева мета полягала в тотальному уярмленні інорумунської людності, насадженні серед неї всього румунського та асиміляції корінного населення аж до винищення усіх ознак його національної ідентичності. Румуни і в 1920–1930-х рр. проводили цю політику жорстоко й цинічно. А війна взагалі розв'язала їм руки у цій царині. Особливо старанно румунська окупаційна влада діяла в 1941–1942 рр. – на хвилі «успіху», – коли вони вкупі з німцями дісталися Дону і Волги.

Хоча румунська історіографія і намагається довести, що «під румунами жилося краще, аніж у німецькій зоні окупації» (і це ототожнюється з індульгенцією), та одночасно подає політику цивільної адміністрації на українських землях (і в тому числі й етнополітику), як «рятівну місію», спрямовану на звільнення місцевого населення від «радянсько-більшовицької кабали», все ж є досить підстав, аби стверджувати: це була брутальна, жорстока й цинічна політика. А у сфері національної політики вона була спрямована ще й на зачищення краю шляхом депортації або винищення єврейського населення і румунізації інших етнічних спільнот; українці, як православна й корінна спільнота, посідали в цих планах провідне місце. Це стосувалося і громадян «румунського походження», що за радянської доби «забули свої корені та мову».